

РАЗЛИЧНИТЕ РОЛИ НА ТРЕВНЕНСКИТЕ ЧОРБАДЖИИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ЗА МЕСТНАТА ИКОНОМИКА

Гергана ГЕОРГИЕВА

***Abstract:** The article presents the social and economic development of the village of Tryavna in the middle of the 19th c. and the place of Tryavna's chorbadzhis in the local economic development. The study aims to draw attention to the profile of the chorbadzhis and their economic abilities, while simultaneously comparing them to the financial and property status of other villagers. Sources of various origins and characteristics have been used in the analysis. They were created by the Ottoman authorities or by the local Bulgarian municipality. This allows fuller and more accurate representation of the object of study.*

Key words: Tryavna, mountainous economy, local elite, chorbadzhis, temettuat defters

JEL: N53, N93

Летописите и документите са запазили спомена за проспериращата Трявна, за богатите тревненски чорбаджии, но и за техните борби за власт. Развил се като дервентджийско селище, част от вакъфа на Секбан Кара Али бей от Килифарево (Yordanov, 2015, p. 180; Grozdanova, 1982, p. 26-29), Трявна е едно от селищата с напълно православно българско население. Затова още през 18 век управлението на селото и околните му колиби е в ръцете на местните чорбаджии, а присъствието на османски служители би могло да се определи като символично. Документите свидетелстват, че през 18 век терминологията все още не е трайно установена – управниците се наричат ту кметове, ту чорбаджии, ту просто първенци (Priest Yovcho from Tryavna 1995, pp. 39-63), което показва, че местното самоуправление е още в етап на търсене и оформяне на

траен модел¹. В началото на 19 век обаче вече има ясно обособена институция на чорбаджийството. Един или двама души играят ролята на пряко избрани

¹ Всъщност, въпреки голямата дискусия за произхода на чорбаджиите в българската историография, в която се включват редица изявени историци, много рядко се споменава връзката между начина на издигане и утвърждаване ролята на християнските първенци (чорбаджиите) и мюсюлманските първенци (аяните) в рамките на Османската империя. Именно промените в империята довеждат до засилване ролята на местните първенци – мюсюлмани и християни, и постепенната промяна в статута им. Първоначално аяните действат като неофициални представители на населението пред властта. Постепенно се поражда нужда от урегулиране на тези отношения и измежду всички местни първенци започва да се избира един, наречен баш аян, който има задължението да се грижи за общите дела на казата. Х. Иналджък подчертава традицията на изборните длъжности, на представители на населението, или по-точно на определени части от населението, професионални или религиозни общности, която е много разпространена в Османската империя. Например, институцията на кехаята, която е изборна и се прилага много широко в османското общество. Различни общности си избират кехаи, които да ги представят пред централната власт. Този принцип се прилага при еснафите, при еничарите, при племената и при немюсюлманските общности. Баш аянят поема задължения към централната власт като събирането на данъците, предназначени за държавата; набавянето на храни за столицата и войската; набиране на войници за военни кампании. Посредническата му позиция е особено ясно изразена чрез една от най-важните му функции, а именно събирането и разпределянето на данъците. Процесът на навлизане на местните първенци в системата на разпределянето и събирането на данъците е много важен за издигането и утвърждаването им в местното управление. От една страна той е свързан със сериозни изменения в начина на опериране на данъчната система. От друга страна, функцията на аяните да разпределят и контролират местните данъци е сред решаващите фактори за увеличаване на тяхното влияние и нарастване на финансовата им мощ. През XVIII век изключително важни във фискалната система стават данъците, известни като “местни разходи” или “вилаетски разноски”. Те са предназначени за издръжка на провинциалната администрация и войска и са изключително разнообразни по състав. Събирането им става след като всички разходи на администрацията и наложените върху населението парични и натурални данъци към държавата се сумират, на всеки шест месеца между Гергьовден и Димитровден, и се разпределят за събиране от населението в казата. Изчисляването и определянето на общата сума се извършва под прекия контрол на кадията и местните първенци, които са отговорни за законността на извършените операции. След одобрението на направените разходи се съставят списъци (тевзи дефтери) за събиране на сумите, определени за всяко село и градска махала в казата. В сумирането и разпределянето на данъците участват както мюсюлманските, така и християнските първенци в казата. През XVIII век в някои региони на Империята се разпространява и друга система, известна под наименованието „мал-и макту“, при която данъците към държавата се определят като обща сума за цялото население и впоследствие се разпределят от местните първенци и кадията. Тази практика защитава населението от злоупотребите на служителите на хазната, тъй като отношенията с османските власти се свеждат до минимум. Фискалните задачи на местните първенци в условията на системата макту създават условия за развитие на определена автономност и самоуправление на местните християнски общини. В резултат на всички тези промени местните първенци получават ключова роля в провинциалната администрация в края на XVIII век. Постепенно те успяват да окупира редица постове в местното управление (Inalcik 1977; Georgieva 2005, pp. 19-26).

официални представители на местното население пред османските власти и са основни фактори при вземане на решенията за неговото управление². Още по времето на чорбаджи Генко Петров през първото десетилетие на 19 век се въвежда практика тревненският чорбаджия да се отчита пред населението за събраните и предадените данъци (Bogdanov 1977, p. 65). През 40-те години на 19 век чорбаджиите и мухтарите са основните лица, които съставят и потвърждават достоверността на един важен османски документ за имуществото и приходите на местното население – теметтуат дефтерът от 1845 г.³ За разлика от регистрите на други селища, включени в регистрацията, които биват описани от османски служители и потвърдени от местните мюсюлмански и/или християнски първенци, тревненският теметтуат дефтер (232 стр.), включващ селото Трявна и от околните махали и колиби, е съставен и потвърден *само* от български първенци⁴. Така през първата половина на 19 век мястото и ролята на местните чорбаджии стават все по-важни, дейността им все по-активна, те стават все по-видими за османските власти в казата посредством постоянната кореспонденция и честите им пътувания до Търново, с които се представят пред меджлиса, както твърдят в писмата си⁵.

Анализът на новоиздирени документи от османски и български произход⁶ дава допълнителна информация върху дейността и профила на тревненските първенци-чорбаджии. Основна задача на настоящото изследване е осветляването на имотното състояние на тревненските чорбаджии и мястото им в стопанския живот на селището както и ролята им в управлението.

I. Население

Според един османски регистър (теметтуат дефтер) от 1845 г. Трявна се състои от 339 домакинства (ханета). Тоест, ако използваме общоприетия индекс

² Архив на Георги Попсимеонов в: Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Български исторически архив, Ф. 36.

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi – İstanbul, ML. VRD. TMT.d, 12753.

⁴ Сред приложените четири имена и прилежащите им печати се четат тези на Никифор х. Христов (вероятен действащ чорбаджия в момента) и на Кънчо Генков, титулуван като първи мухтар в печата си. Другите две имена за момента не могат да бъдат разчетени.

⁵ С въвеждане на каннунамето за чорбаджиите през 1857 г. се предприема нова стъпка в официализирането на позицията им. Вече се избират по един и същи начин в целия Търновски санджак – чрез пряк избор от населението, с единни, утвърдени принципи и се утвърждават от местните османски власти.

⁶ Като основа на статията е използван османски теметтуат дефтер – опис на данъкоплатците, техните имоти и приходи за 1845 г. и кореспонденцията на тревненската община с представителя на християните в Търновска каза – Георги Попсимеонов: BOA – İstanbul, ML. VRD. TMT.d, 12753; НБКМ, БИА, Ф. 36.

5 за брой членове на едно семейство през периода (Grozdanova, 1982, pp. 81-91), можем да твърдим, че в Трявна през 1845 г. живеят около 1 695 души. Дефтерът включва 339 броя данъкоплатци – мъже в работоспособна възраст, които са глави на домакинства. В тази бройка не влизат мъжете в трудоспособна възраст, които нямат свои домакинства и са регистрирани като членове на горепосочените 339 домакинства. Те са общо 141 души, от които: 1 зет, 13 братя, 127 сина. Тоест, общо в Трявна има 480 мъже в работоспособна възраст.

Таблица 1.

Разпределение на мъжкото население в домакинствата на с. Трявна

Брой семейства	Брой синове/братя в семейството	Семейства с допълнителни мъже (процентно)
238	0	70%
72	1	21%
21	2	6%
9	3	3%

II. Доходи

Според теметтуат дефтера средният доход на Трявна е 491 гроша като по този показател се доближава много до съседни селища като Арбанаси – 499 гр. и Габрово – 520 гр., но значително се отличава от Лясковец, който до момента държи първенството в региона с 1 136 гроша.

За богати в Трявна приемаме хората, които имат годишен доход над 1 000 гроша. В тази категория попадат 13 души, които представляват около 4% от тревненските данъкоплатци. Доходът им се движи между 1 031 и 2 212 гр.

Таблица 2.

Богати тревненци – доход и занятие

Име	Занятие ⁷	Доход (гроша)
Ангел Тахо ⁸	Бакал ⁹	2 212
... ¹⁰ Стойно	Бакал	1 995
поп Димо поп Алекси	Свещеник ¹¹	1 970
Димитре Цане	Дюлгер	1 605
Христо Кънчо	Земеделец	1 450
Нено Марин	Кираджи ¹²	1 125
Петре ...	Накашчи ¹³	1 122
Алекси поп Димо	Накашчи	1 102
Иванчо Райко	Казас	1 101
Петре Стойо	Земеделец	1 099
поп Йовчо Никола	Свещеник	1 069
Петко Тодор	Бакал	1 035
Кънчо Цане	Папусчи	1 031

Профилът на „богатите“ тревненци е разнообразен – освен бакалите, което може да се предположи, в групата влизат попове, казаси¹⁴, зографи, дюлгери (строители), кираджии (колари), земеделци, папусчии (обущари). Най-много са

⁷ Има разлика между еснафа/тайфата, в която са записани данъкоплатците и занятието, от което получават доходите си. Например, много от регистрираните в групата на земеделците всъщност получават приходите си от кираджийство. Интересно е също така да се отбележи, че някои от свещениците са регистрирани в групата на земеделците.

⁸ Името е характерно за Трявна, среща се в османските регистри още през XVII век (Grozdanova, 1982, p. 22). В края на XVIII век – хаджи Тахо Ангелов, вероятно баща на включения в дефтера Ангел Тахо, е сред първенците на Трявна и търгува с коприна и други стоки с Истанбул и Мала Азия (Pletnyov, G 1982a, p. 47).

⁹ Регистриран в групата на земеделците.

¹⁰ Неразчетено.

¹¹ Регистриран в групата на земеделците.

¹² Регистриран в групата на земеделците.

¹³ Накашчи е турският термин за означаване на човек, който украсява или изписва дърво – тоест, зограф и/или резбар.

¹⁴ Наименованието на занаята произлиза от турската дума „казаз“, което означава „производител на коприна“ или „търговец на коприна“. По-късно терминът се изменя на „казас“ и получава ново значение. Казасите изработват различни видове украси за конете, пискюли за фесове и носии, женски колани, екселбанти и колани за офицери и др.

бакалите (3 души), следвани от земеделци (2 д.¹⁵), свещеници (2 д.), зографи (2 д.), по един дюлгер, казас и папусчия.

От тях само някои обаче са регистрирали значителни доходи от основното си занятие¹⁶: Ангел син на Тахо – от бакалък 1 300 гр.; Кънчо син на Цане от папусчиляк 900 гр.; поп Димо син на поп Алекси от свещеничество 600 гр.; Петре от накашчиляк 600 гр. При останалите важна роля за формиране на годишния доход играят допълнителните приходи – от стопанството и от техните мъжки роднини, включени в домакинството. Почти всички (с изключение на Ангел син на Тахо и Кънчо син на Цане) имат един или повече синове в семейството, които внасят в семейния бюджет годишно между 129 и 600 гр.

Редките възможности да сравним дефтера с други документи обаче ни води до извода, че не трябва да вярваме безрезервно на декларираните доходи. Подобно на един случай от Арбанаси¹⁷, и в Трявна се наблюдават смущаващи разлики. Например Марко син на Михо е представен в дефтера като средно заможен кюркчия с годишен доход от 475 гроша. Той притежава само кон, свиня и половин ливада. От Цариградски вестник става ясно обаче, че през 50-те години на XIX век той завещава на общината, за развитието на учебното дело, 17 000 гроша¹⁸. Георги Плетньов привежда различни доказателства, които подкрепят тезата, че всъщност тревненските занаятчии са доста заможни хора. Пак според П. Р. Славейков, който в една от дописките си говори за спестовността на тревненци, на друго място изтъква факта, че къщите на тревненските занаятчии са на два и три ката. Кое то несъмнено е свидетелство за тяхната заможност. Христо Даскалов пък описва рода Шишковци, които се занимават с казаслък, като много богати – буквално мерели парите си с крини (Pletnyov, 1982a, p. 55).

Сред посочените в таблицата богати тревненци няколко са лицата, които бихме могли да определим като първенци на селото. Ангел син на Тахо, Иванчо син на Райко, Алекси син на поп Димо. Те се срещат като хора, които са подписали документите, общите молби на Трявна до османските власти в Търново, следователно, можем да ги приемем като официални представители на населе-

¹⁵ Ако прибавим и земеделеца, който е регистрирал доходи от кираджийство, всъщност стават трима.

¹⁶ Крайният годишен доход се формира от различни пера: доходи от основното занятие (занаят и др.), доходи от стопанството, от приходоносни имоти (ниви, дюкяни, черници, млечни крави и овце и др.), доходи на други мъже в семейството, които са в работоспособна възраст.

¹⁷ В теметтуат дефтера от 1845 г. поп Марин декларира годишни приходи „от папазлък и даскалък“ 500 гр., докато друг документ от фонда на Георги Попсимеонов в БИА предоставя информация, че по същото време свещеникът получава от общината заплата за учителстването си в размер на 2 000 – 2 500 гроша (Georgieva, под печат).

¹⁸ Цариградски вестник, г. III, бр. 116, 18 април 1853 г.

нието пред властите. Поп Йовчо син на Никола пък е добре известният автор на местния летопис, който ни оставя най-ценните сведения за възрожденска Трявна от първа ръка (Priest Yovcho from Tryavna, 1995).

III. Първенци и чорбаджии

Сред записаните в дефтера лица са част от настоящите и бъдещи първенци и чорбаджии на Трявна. Регистрирани като обикновени данъкоплатци в османските документи, те се появяват като податели на редица писма, с които молят за помощ, предават новини, докладват за взети решения, искат съвети за управлението на селото от търновския каза векил Георги Попсимеонов¹⁹ в богатата кореспонденция на общината (Overview, 1966, pp. 47-62). Това са Никифор х. Христов (накашчи), Никола Тодоров (бояджия), Кънчо Генков (терзия), Ангел Тахов (бакал). Макар да са регистрирани в дефтера само със своите занаяти, благодарение на кореспонденцията с Георги Попсимеонов те се разкриват като чорбаджии – официални представители на населението в Трявна и околните колиби. Ето какво показва теметтуат дефтерът за тяхното имотно състояние.

Таблица 3.

Имотно състояние на тревненските чорбаджии през 1845 г.

	Ангел Тахо	Никифор х. Христо	Никола Тодор (Бояджиоглу)	Кънчо Генко
Еснаф	Земеделец	Накашчи	Бояджи	Терзи
Занаят	Бакал	Накашчи	Бояджи	Терзи
Общ годишен доход	2 122 гр.	835 гр.	794 гр.	602 гр.
Доход от занаят	1 300 гр.	0	590 гр.	300 гр.
Вергия	75 гр.	58 гр.	40 гр.	36 гр.
Юшур	от зърнени храни и овце	0	от овце	0
Ниви	45 дьонюма ²⁰	90 д.	20 д.	7 д.
Ливади	10 д.	10 д.	2,5 д.	5 д.
Черници	10 бр.	10 бр.	2 бр.	0
Зелева градина	0,5 д.	1 д.	0	0
Овощна градина	0	2 д.	1 д.	0,5 д.

¹⁹ НБКМ, БИА, Ф. 36.

²⁰ Нивите и другите земи са дадени в дьонюми (1 дьонюм е равен на 919 кв. м) (Parveva 2011, p. 447).

Воденица	част от воденица	части от 2 воденици	част от воденица с 1 камък	част от воденица с 2 камъка
Абаджийски долап	0	1 бр./ приход 66 гр.	0	0
Млечни овце	4 бр.	0	0	0
Ялови овце	4 бр.	0	0	0
Млечна крава	0	1 бр.	0	1 бр.
Ялова крава	3 бр.	0	0	0
Млечна биволица	1 бр.	0	0	0
Ялова биволица	2 бр.	0	0	0
Кон	0	1 бр.	1 бр.	0
Свиня	0	1 бр.	1 бр.	0
Чифт волове	0	1 бр.	0	0
Теле	0	1 бр.	0	0

Първото, което прави впечатление от посочените данни е, че те не се отличават с особено високи доходи. Особено силно изпъква тази особеност в контраст с декларираните годишни приходи в други региони на Балканите, като Добруджа например (виж статията на Николай Тодоров в тома). С изключение на бакалинът – Ангел син на Тахо, всички други дори не успяват да достигнат 1 000 гроша годишен приход. Доходите от 835 – 602 гр. са по-високи от средния за селището – 491 гр., но не особено впечатляващи като приход за периода. За сравнение ще припомним, че средният годишен доход в Лясковец е 1 136 гр.

При детайлно вглеждане става ясно, че годишните им приходи се разпределят между доходи от практикуваното занятие и придобивки от личните им стопанства.

Ангел син на Тахо например развива земеделско и скотовъдно стопанство с 45 дьонюма ниви, 10 дьонюма ливади и различни видове едър и дребен рогат добитък (овце, крави и биволици), което му носи около половината от годишните му приходи. Най-вероятно производството му се реализира посредством собствена мрежа за продажби, тъй като той е регистрирал като основно свое занятие бакалство (букв. „бакаллък”)²¹. Разнообразният набор от обработваеми земи и животни показва, че той до голяма степен залага на земеделското си стопанство.

²¹ Всеки от данъкоплатците, глави на домакинства, посочва еснаф или група, към които принадлежи и отделно уточнява занятието, от което получава своите приходи. В случая Ангел син на Тахо принадлежи към групата на земеделците, но получава приходите си от бакалство.

во и приходите от него. Оттук нататък обаче на преден план изпъкват някои противоречия. Регистрираният брой животни е малък за сериозно пазарно ориентирано стопанство. Те включват само 8 овце (4 бр. млечни и 4 бр. ялови), 3 крави и 3 биволици. От друга страна наличието на воденица говори за сериозно количество зърно, което да бъде обработвано и (евентуално) продавано на пазара.

Обяснението за тези противоречия в профила на данъкоплатеца биха могли да се търсят в особеностите на османските дефтери. Наличните имоти и животни биват регистрирани в населеното място, където те са разположени (Guran, 2004, pp. 3-14). Така, можем да предположим, че при наличие на кошари, респективно стада, както и ниви, градини и други имоти в околните колиби и махали, те ще бъдат регистрирани в друг дефтер. Не изключвам и възможността част от имуществото да е укрито при данъчната регистрация.

Редица въпроси се появяват при подробно разглеждане на стопанството и на Никифор х. Христов. От една страна той притежава 90 дьонюма ниви и чифт волове, което говори за обвързване със земеделско производство. Земите и недвижимите имоти, които притежава, и които вероятно носят доходи, са разнообразни – ниви, ливади, зелеве и овощни градини, черници (използвани при отглеждането на копринени буби), част от воденица и един абаджийски долап (с доход *само* 66 гроша). От друга страна обаче той не плаща никакви десетъци от зърно или овце. Регистрираните животни в стопанството най-вероятно са свързани само със задоволяване на собствените нужди – те включват млечна крава, свиня и ездитен кон. Макар да е регистриран като накашчи (зограф), Никифор х. Христов не декларира доходи, дошли от това негово занятие, а посочва, че годишните му доходи идват от стопанството му.

Останалите двама тревненски първенци по-скоро нямат развито земеделско стопанство. Животните са само за собствени нужди – кон и свиня при единия (Никола син на Тодор) и млечна крава при другия (Кънчо син на Генко). Земите са малко – градини, ливади и ниви; няма регистриран десетък върху зърното. Странно е обстоятелството, че при Никола син на Тодор има регистриран десетък върху овцете, но няма посочени животни в неговото стопанство.

Все пак, въпреки направените уговорки, трябва да отбележим, че земеделието е съществена част от стопанския профил на посочените тревненски първенци. Размерът на нивите, които са регистрирани и при четиримата е значителен на фона на притежаваните имоти от останалите тревненски жители. Трябва да уточним, че според теметтуат дефтера на едно тревненско семейство средно се падат по 3 дьонюма ниви. От всичките 339 души, 125 д. (38%) не притежават ниви, а други 66 д. (19,5%) нямат *никакви* имоти и получават приходи само от

практикуваното от тях занятие. Проблемът със земята в старопланинския регион е сериозен. Той го отличава от равнинните региони, които притежават значителни фондове обработваема земя. Това е и обяснението за постоянните миграции – трайни или сезонни, на население, което търси временно препитание или постоянно спасение от недоимъка в планината²². Липсата на регистрирани платени десятащи върху зърното при четиримата първенци може да се обясни донякъде с факта, че част от нивите са оставени свободни за оран. Притежаването на части от воденици обаче, включени сред приходоносните имоти, свидетелства, че те развиват производство ориентирано към пазара, като годишно преработват значително количество зърно (Gandev, 1976, p. 292). Така, макар и с относително скромни приходи и стопанства в сравнение с богатите данъкоплатци от други региони, посочените първенци се отличават от останалите тревненци като сравнително заможни и по-добре поставени във финансово и стопанско отношение.

Другият известен първенец и чорбаджия, който е много деен през разглеждания период – Никола Иванчов/Чушков не може дори да бъде идентифициран със сигурност в теметтуат дефтера. Двама души са отбелязани като Никола син на Иван. Единият е дялгер, а другият казас. И двамата се отличават със скромни доходи и също така скромни стопанства. Това обстоятелство силно контрастира с документите, запазени в Ориенталския отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, които регистрират значителни покупко-продажби на имоти в Трявна и околните колиби от страна на споменатия Никола Чушков през периода²³. Иван Богданов обаче определя тревненските чорбаджии „с демократичен дух“. Според него на тях „претенцията за родовитост на еленските чорбаджии им е чужда, чужд им е и стремежът към трупане на големи богатства и към разкошен живот [курсив мой – Г.Г.]“. Така имотното състояние на тревненските чорбаджии трябва да бъде допълнително изследвано и анализирано въз основа и на други типове документи. То обаче трябва да се разглежда в сравнителен план както с възможностите на местния елит в други региони, така и с тези на местното тревненско население. Укриването на приходи и имоти, което е напълно възможно в процеса на съставянето на данъчните регистри, може да бъде едното допустимо обяснение за получените противоречиви данни. Другото обяснение би могло да се базира на изключително ограничените стопански възможности на региона, които силно контрастират с тези в равнинните региони, като например изследваните Добруджа, Герлово и Тозлука (виж статиите на Невена Неделчева и Николай Тодоров в настоящия сборник).

²² Сезонните миграции и „чужбинарството“, по-късно известно като гурбет, в района на централния северен планински район е подробно описано от Петър Цончев (Tsonchev 1929, pp. 36-42).

²³ НБКМ, Ориенталски отдел, Ф. 179, а.е. 20-23.

Друг поглед върху тревненските първенци хвърля кореспонденцията им с властите в Търново и по-специално с каза векила (представител на православното християнско население в казата) Георги Попсимеонов. Първите писма датират от 1831 и 1839 г., но кореспонденцията се развива особено след 1845 г., когато танзиматските реформи, даващи по-широки права на немюсюлманите и възможност за по-реално представителство в местната власт набират сила. Запазените около 250 документа са инициирани основно от чорбаджиите и другите селски първенци. Тематиката им е разнообразна, а понякога тези лица паралелно осъществяват различни роли от своето битие. Много чести са молбите за съдействие при решаване на частни дела – неправомерно обвинени или осъдени тревненци²⁴. Друга основна тема са събирането на данъците и правилното им разпределяне. Изключително внимателни и прецизни са по отношение на събирани данъци и други сметки²⁵. Интересно е да се види, че тревненските първенци са много добре осведомени за рокадите и новите назначения в казалийския център – изказва се готовност да дойдат веднага след идването на новия търновски каймакам (за да му се представят и да се срещнат с него)²⁶. Също така те не се притесняват да изкажат своето недоволство от настоящия мюдюрин и да се опитат да повлияят при избора на нов²⁷. Разприте за чорбаджиството са постоянна тема в кореспонденцията между тревненските първенци и каза векила²⁸. Любопитно е да се наблюдава как тревненските първенци лесно сменят темите в писмата си и смесват личното с общественото. Заедно с обсъждането на общинските въпроси в същите писма те уреждат собствените си дела и партньорството с Георги Попсимеонов в областта на търговията с вино, ракия, коприна и др.²⁹

За разлика от други места, където данъчните документи се водят от османски чиновници, много е вероятно в Трявна те да се съставят основно от местните чорбаджии. За това свидетелстват запазените преписи на харачки (джизие) дефтери сред личните документи на някои от тревненските чорбаджии. На второ място – в един документ от Български исторически архив се споменава, че старият чорбаджия – Никола Теодоров, е предал тефтерите за вергията на новите чорбаджии³⁰. В друг документ Тодор Николов Бояджиоглу е определян като сандък емини (ковчежник на хазната) на общината³¹. Както вече беше писано по-горе, самият темет-

²⁴ Например НБКМ, БИА, Ф. 36, а.е. 376, а.е. 386.

²⁵ НБКМ, БИА, Ф. 36, а.е. 455.

²⁶ НБКМ, БИА, Ф. 36, а.е. 405.

²⁷ НБКМ, БИА, Ф. 36, а.е. 453.

²⁸ Например НБКМ, БИА, Ф. 36, а.е. 384.

²⁹ Например НБКМ, БИА, Ф. 36, а.е. 393, а.е. 424.

³⁰ НБКМ, БИА, Ф. 36, а.е. 375.

³¹ НБКМ, БИА, Ф. 36, а.е. 455.

туат дефтер е подпечатан *само* от християни, което ме навежда на хипотезата, че те не само потвърждават достоверността му, но са и неговите съставители, тъй като други османски чиновници не са посочени в случая.

Последното твърдение дава храна за размисъл относно възможностите, които предоставя това самостоятелно разпореждане с финансовите документи.

REFERENCES:

Bogdanov, I 1977, *Tryavna during the Revival period*, Izdatelstvo na OF, Sofia. (in Bulgarian)

Gandev, H 1976, *Problems of the Bulgarian Revival*, Nauka i izkustvo, Sofia. (in Bulgarian)

Georgieva, G 2005, *Administrative Structure and Government in Rumelia during Sultan Mahmud II's Reign, 1808-1839*, Sofia (Unpublished Dissertation). (in Bulgarian)

Georgieva, G 2014, *Arbanassi in the 15th – 19th C. Social and Economic Profile*, STENO, Varna. (in Bulgarian)

Georgieva, G 2015, 'Lyaskovets – a Balkan city and its economic development in the middle of the 19th c.', *Izvestiya na RIM-Gabrovo*, vol. 2, pp. 214-219. (in Bulgarian)

Georgieva, G 2016, 'General data on the demographic, social and economic structure of Gabrovo in the 1840s (on Ottoman-Turkish documents)', *Izvestiya na RIM-Gabrovo*, vol. 4, pp. 92-109 (in Bulgarian)

Georgieva, G. 'Financial Status of Rural Priests in the Region of Turnovo in the 19th Century', in Gradeva, R (ed.) *The Ottoman Balkans – Personal Dimensions. Agents of Faith*. (in print) (in English)

Grozdanova, E 1982, 'Tryavna and Tryavna region under the Ottoman rule until the 19th c.', in Radkova, R (ed.) *Tryavna*, Izdatelstvo na OF, Sofia, pp. 17-41. (in Bulgarian)

Güran T 2004, 'Temettuat registers as a resource about the Ottoman social and economic life', in Kayoko H & Aydin, M (eds) *The Ottoman state and societies in change*, Kegan Paul, London-New York-Bahrain, pp. 3-14.

Yordanov K 2015, Dervendzhis in the region of the Balkan mountain in the 16th c., *Izvestiya na RIM-Gabrovo*, vol. 2, Faber, Veliko Turnovo, pp. 174-193. (in Bulgarian)

Inalcık, H 1977, Centralization and Decentralization in Ottoman Administration, in Naff, T & Owen, R *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Illinois, pp. 27-52
Overview of archival funds, collections and single receipts in the Bulgarian Historical Archives, vol. 2, 1966, Nauka i izkustvo, Sofia. (in Bulgarian)

Parveva, S 2011, *Land and people during 17th – first decade of the 18th c.*, Marin Drinov, Sofia. (in Bulgarian)

Pletnyov, G 1982a, 'Social and economic development of Tryavna in the 18th – 19th c.', in Radkova, R (ed.) *Tryavna*, Izdatelstvo na OF, Sofia, pp. 42-59. (in Bulgarian)

Pletnyov, G 1982b, 'Tryavna municipality in the Revival Period', in Radkova, R (ed.) *Tryavna*, Izdatelstvo na OF, Sofia, pp. 60-83. (in Bulgarian)

Priest Yovcho from Tryavna 1995, *Chronicle and genealogy*, Universitetsko izdatelstvo, Veliko Turnovo. (in Bulgarian)

Todorov N, „Even though we live under the Nazirin's influence, the çiftlik's owner is protecting us a lot“ – Balcho Neykov and Dobrudzha çiftliks of Eyüb Paşa (in print). (in Bulgarian)

Tsonchev 1929, *From the economic past of Gabrovo*, Pechatnitsa Hudozhnik, Sofia. (in Bulgarian)

Correspondence address:

Gergana Georgieva – Associate Professor, PhD
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo
Faculty of History
2, Teodosi Turnovski St.
5000 Veliko Turnovo
gergana_ig@yahoo.com